

**ОТ ДРЕВНИЯ ПИР ДО ПОЕТИЧНИЯ СТИХ!
КРАТКА ИСТОРИЯ НА РИТУАЛНОТО
ВИНОПИТИЕ У КИТАЙЦИТЕ!**

Диана Мъглова

**FROM ANCIENT FEAST TO THE POETIC VERSE!
A BRIEF HISTORY OF THE CHINESE
RITUAL WINE DRINK!**

Diana Maglova

Abstract: *The present article is the modest experience to be considered in its essence and followed in the development of the ritual wine drink in the Chinese. China is a country of rituals and rites. In the past drinking wine in China is also linked to the ritual “Li” (禮). Every important event of the daily, traditional life of the Chinese people, such as childbirth, wedding and burial is accompanied by a corresponding ritual, which abounds in libations with wine. Besides important public functions, wine – drinking, as a fundamentally social phenomenon has an integrating role in the realization and combines various types of arts and intellectual entertainment.*

Keywords: *wine; Chinese; ritual; rites; traditional; intellectual entertainment.*

*„Отлично вино от Ланлин, на куркума ухае.
Пълна е нефритената чаша, като кехлибар сияе.
Ще трябва само домакинът госта да напие
– къде е чуждата страна, той няма да познае.“
Ли Бай*

[Карауланов, Е. 2016, pass.]

Китайската цивилизация е създала удивително пространство от свещен бит, неподражаем и много различен от западната традиция. Невидимо и илюзорно, сакралното пространство на китайците е като съзнание, което ежедневно живее в категорията на свещеното, наподобявайки алюзия, аналогия или метафора. И тук, на кръстопътя на съкровения екстаз и на дълбоко смислената източна мъдрост, е родена една от най-древните, удивителни и величествени цивилизации в света. В основата на нейната жизненост и историческа устойчивост стоят самите китайци и техните всевечни традиции, които и до днес успяват до голяма степен да удържат напора на напредничавите, модернистични влияния и на свободомислието на новото време. Китайците отъждествяват себе си не с Бог, а със своите исторически предци и герои, чийто пример следват със завидно прилежание и грижливост [Маслов, А. 2005, с. 8–17].

Китай е страната на ритуалите и обредите. Такова е и първото впечатление на чужденците, които я посещават, така я възприемат и самите китайци. Ритуалът „ли“ (禮) заменя архаичния етап на интуитивното и спонтанно знание на древните жреци, чието най-първично значение означава „принасяне дарове на боговете, жертвоприношение“. В ранните общества дейностите, свързани с богопочитанието, са били извършвани от целия клан в последователност от старейшините към младенците. По този начин се породил етикетът. След навлизането в класовото общество този етикет се развил до цяла обществена система от ритуали, която чрез многократното си приложение се превърнала в модел за човешко поведение. Този модел на човешко поведение постепенно се преобразил в норма за човешката нравственост и по този начин ритуалът станал съставна част от етиката и морала [Кон Сянлин, 2010, (41–2614)].

В миналото пиенето на вино в Китай също е обвързано с ритуала „ли“ (禮). Възлиянията с вино¹ присъстват в почти всички древни ритуали и са описани подробно в китайската литература, а специални съдове за жертвени възлияния са открити при изследването на множеството древни гробници. Всяко важно събитие от всекидневния, традиционен живот на китайците, като раждане, сватба, погребение, е съпроводено със съответния ритуал, който изобилства от възлияния с вино. Алкохолното естество на ритуалите е подкрепено и със съответните йероглифни записи, които, макар и индиректно, са свързани с неговата употреба. Например ранните писмени знаци на термините „съпровождам, встъпвам в брак и схождам“ са се използвали и със значение на „приготвям вино“ и са скицирани под формата на човек, който стои на колене и разбърква нещо във висок съд [Хо, О. А. 2014, pass.].

Безспорно винопиенето е част от духовния потенциал на различните ритуали, които са обвързани с важни публични и културни функции, изразени чрез обред, религиозно-магически практики и светски развлечения. Най-интересните церемониални изпълнения в традиционните общества са свързани с винопиенето, което в качеството си на фундаментално обществено явление много често играе и интегрираща роля при осъществяването на социалните връзки и съчетава различни видове изкуства и разнообразни развлечения с ясно изразен интелектуален характер [Войтишек, Е., Кудинова, М., Шамова, А. 2015, с. 137–149].

Историята на човечеството показва, че хората още от дълбока древност са започнали да приготвят и консумират опияняващи напитки. Производството на вино в Китай датира от II–I хил. пр.н.е. Но е напълно възможно, приготвянето на вино или на някакъв вид алкохолни напитки да бъде отнесено още по-назад в миналото, когато с откриването на керамиката и изработването и усъвършенстването на керамичните съдове е станало възможно да се осъществи и контролира процесът на ферментацията на част от зърнената продукция².

---

¹ Възлияние означава малко вино, изливано върху земята заедно с принесената жертва. Обичаят се е практикувал с цел да се благодари на Бога за всичките Му дарове.

² През третото хилядолетие пр.н.е. по долното течение на Жълтата река се образува едно ново средище на цивилизация, което се явява естествено продължение на древните китайски култури *Яншао* (5000–3000 г.пр.н.е.), *Дауънкоу* (към 4746–3655 г.пр.н.е.) и *Луншан* (3000–2000 г.пр.н.е.). Тези най-значими култури стоят в основата на създаването на китайската

Именно алкохолът и неговите заместители играят основна роля в изпълнението на ритуалите, свързани с почитането на „култа към предците“. В ритуалните жертвоприношения на владетелската фамилия и висшите сановници, свързани с култа, съдържанието на ритуала е строго определено от семейния и генерационния статут на съответните предци. Независимо че обитават сферата на свръхестественото предците на рода си остават част от социалната система, в която техните потомци живеят. Духовете на родовете предци някак са лишени от собствен мистичен живот. Те получават приношенията и са способни да дарят радости и скърби на потомците си [Шварц, Б. 2009, pass.].

Лицата, които са владеели спиритическото изкуство да осъществяват връзка между живите и духовете на мъртвите, са носели маски и под въздействието на ритъма на ритуалния танц и на опиващи напитки са успявали да влязат в разговор с починалите предци. Откритите огромни количества бронзови съдове от епохите *Шан*³ (商) (XVII–XI в. пр. н. е.) и *Джжоу* (周) (1027–256 г. пр. н. е.) ни разкриват, че обилните възлияния са основната причина за загубата на самоконтрол и изпадането в състояние на транс на медиумите при общуването им с обитателите на задгробния свят. В действителност същността на действието има символен смисъл и той се изразява в това не да се опият сами, а да напоят духовете. Поради тази причина на всеки ритуал присъства непосредствен техен представител – „заместник“ или „приемник“ – и той изпълнява нелекото задължение на алкохолното бреме по време на ритуалния пир в тяхна чест. Изследователите и днес не могат да дадат точен отговор на въпроса за съдържанието на упойващите напитки. Със сигурност обаче можем да кажем, че това едва ли е европейският аналог за вино, който ние днес разпознаваме и с удоволствие консумираме. По-скоро йероглифът „*дзиу*“ (酒 – jiu) в древността е със смисъл на упойваща отвара или халюциногенна напитка, която обезпечава сложните религиозно-ритуални действия в качеството си на важен елемент от древните култове [Маслов, А. 2006, с. 222–228].

Йероглифът „*дзиу*“ (酒 – jiu) принадлежи към най-древния пласт от китайската лексика и това е още едно доказателство за ранния произход на алкохолната напитка. Информация за това черпим от първообразците на китайската историография – гадателните надписи върху черупки и кости „*буцъ*“ (buci) или „*дзягууън*“ (jiaguwen) от времето на династия *Шан*. В гадателските надписи от епохата *Шан* се срещат писмени знаци, които имат отношение към ритуалните практики, свързани с винопиенето. Например: йероглифен запис, който се отъждествява със знака „*дзиу*“, е „*дзун*“ (尊 – zun) със значение на: жертвена купа (чаша) за вино; йероглифът „*сиен*“ (兪 – xian) или „*шан*“ (兪 – shan) – неговите

цивилизация. Още от самото си създаване държавността от бронзовата епоха в Китай се отличава с царството крепост, с новите оръжия и най-вероятно с наличието на писменост, все важни и необходими условия за управлението на изобилните материални блага (оръжие, реколта, алкохолни продукти, коне, жертвени животни, военнопленници и пр.) [Жерне, Ж. 2004, с. 44–52].

³ Династия *Шан* (XVII–XI в. пр. н. е.) създава ленна държава с цар, изпълняващ жречески функции. По това време в градовете вече има храмови комплекси. Развито е йероглифно писмо, което е използвано от жреците – гадатели [Киндер, Х., Хилгеман, В. 1999, с. 40–41].

хоризонтални черти изобразяват вино, което се излива от ритуалната кана или ваза, и йероглифът „чан“ (𪛗 – chang), с който се обозначава вид жертвено вино, направено от просо и билки [Кучер, С. 2012, с. 292–318].

Според митическото мислене от онази далечна епоха ритуалът се е възприемал като събитие на първотворението, изпълнявал се е на специално подготвено място, в точно определено време и е бил предназначен за въздействие върху свръхестествените явления и сили [Марева, Т. 2016, pass.]. Изборът на сътрапезници в архаичното общество също не е бил случаен. На пир са канени само равни в социалния си статус хора и предимно мъже. Използването на опияняващи напитки придавало сакралност на самото събитие и по този начин на земния пир се гледало като на огледален образ на божествения такъв. Именно чрез алкохолното опиянение участниците в пира можели да се почувстват като посредници между двата свята. От друга страна, въздействието на виното ги карало да усещат свобода и изобилие от радост, като чувството вариало от приятната и лека омая до екстаз и пълно безумие. Ето защо култът към мъртвите владетели, както и култът в памет на починалите праотци от древното минало се съпровождал с пищни жертвоприношения и големи пирове, които често пъти водели до големи разрушения, особено по време на княжеските погребални церемонии [Николова, Д. 2011, pass.].

Така на пръв поглед в това толкова отдалечено от нас историческо време виното се е използвало само и единствено за жертвоприношения. Но дали това е било така? Все пак източниците, които ни осветляват по въпроса, са със специфична особеност и точно определена обредна насока, а не предмети от ежедневието бит [Жерне, Ж. 2004, с. 43–78].

През 1976 г. на територията на развалините на древната столица на династия *Шан – Ин* (Инсю – 殷墟 – Yīngxū) град Анян, археолози намират изненадваща находка, която се превръща в едно от най-големите археологически открития не само в този район, но и в цялата страна. Разкошните погребални предмети от гробница № 5 свидетелстват, че на мястото е погребан знатен човек с големи привилегии и власт. Името, изписано върху костите от животни и коруби от костенурки, било *Фу Хао* (婦好) – една от шейсет и четирите жени на най-влиятелния „уан“ (wang)⁴ от династия *Шан – У Дин* (武丁)⁵, при това, една от неговите най-любими съпруги. Повече от 30% от намерените в могилата на *Фу Хао* предмети представляват винена посуда „дзиуци“ – (酒器 – jiǔqì) от всякакъв вид⁶. Разнообразието

⁴ Уан (Ван) – титла, равнозначна на владетел, цар или император.

⁵ У Дин – „уан“ (владетел) от династия *Шан*, управлявал през XIV–XIII в. пр. н. е.

⁶ Господарката Фу Хао освен военачалник е и върховна жрица и участва в ритуалите с жертвоприношения към предците, което свидетелства за уважението и доверието към нея и високия ѝ обществен статус. В могилата са намерени 1928 предмета, от които 468 са бронзови. 70% от погребалния инвентар са церемониални предмети, както и предмети от бита и въоръжение. Намерени са скелети на хора и кучета, които според учените е трябвало да я съпровождат по пътя ѝ към отвъдния свят. Това е доказателство, че в китайската древна история жената невинаги е била в подчинено положение, а пример е господарката Фу Хао, чиито занимания са били изключително мъжка привилегия. От надписите се

от предмети за вино е доказателство, че през този период виното е било обичайно и широко разпространено. Богатото погребение е единственото, при което заедно с починалия са положени и съдове за вино – общо девет разновидности, като към описаните по-горе можем да добавим: „*джиуъ*“ – (角 – jiue) ; „*джъ*“ – (觥 – zhi); „*йоу*“ – (卣 – you); „*фоу*“ – (缶 – fou); „*лин*“ – (逡, 遒 – ling); „*лиу*“ – (甌 – liu); „*дин*“ (鼎 – ding); „*зуй*“ (簋 – gui) и др. Тук е мястото да направим и едно важно уточнение. В изложените материали е отразен битът на отбрана част от обществото, т.нар. висша класа, а не на обикновения народ [Кучер, С. 2012, с. 292–318].

Ако приемем обаче, че членовете на едно общество придобиват знания по естествен път, „за да се справят в живота“, и култура, за да се развличат по-добре и по-изтънчено, то хората, представляващи елита в което и да е общество, превръщат със своето отношение знанието и културата в ценности сами по себе си, които така или иначе винаги са традиционни по идеен фундамент. Поради тази причина те се припознават и от обикновените хора като техни и те ги следват, въпреки че отстъпват по пищност и разточителност. От друга страна, „сирашкият активизъм на племса“ ведно с неговата изобретателност, възникнала от оскъдица и лишения, създава възможности за възникването на удивителни традиции, които впечатляват със своята непретенциозност, но въпреки това са с претенции за самобитност и смисленост [Янакиев, К. 2015, pass.].

Следвайки тези мисли, може смело да предположим, че употребата на вино през този ранен исторически период в Китай е „всенародно увлечение“. В подкрепа на това твърдение изследователите привеждат примери от прочутата „*Книга на песните*“ („*Канон на поезията*“) – „*Шъдзин*“ (*Shijing*) – VI–V в.пр.н.е., като в случая древният сборник с литературно-поетически характер е разгледан от позицията на исторически източник. Сборникът в основната си част включва химни за жертвоприношения и ритуални церемонии. През VIII–VI в.пр.н.е. към традиционните песни се прибавя и нов жанр, т.нар. „*гоуфън*“ (*goufeng*) или „*нрави на княжествата*“, който черпи идеи непосредствено от хармонията между природния кръговрат и селския бит. Познавачи на древните китайски литературни произведения смятат, че в основата им са залегнали песни, които са си разменяли млади селянки и селяни по време на пролетните тържества⁷ [Жерне, Ж. 2004, с. 73–74].

разбира, че Фу Хао е обичана и обгрижвана от съпруга си жена. Всеки път, когато води битка извън крепостните стени на дома им, се извършват гадания за нейното здраве и безопасност. Късите строфи, написани върху черупката от костенурка, свидетелстват за безкрайната любов на владетеля към неговата любима жена. Фу Хао умира на 33-годишна възраст. У Дин изгаря тялото ѝ пред стените на двореца и устройва пищно погребение на своята смела и красива съпруга [Jiantang, H. 2011, pp. 29–30].

⁷ Сред китайските чиновници е съществувала обособена група, която се е занимавала със събирането на песни. Тяхната задача била да обикалят сред обикновения народ и да записват чутите от тях песни. Пеейки за своите тегоби и радости, с песните те много точно пресъздават начина на живот на обикновените хора. Смятало се, че по този начин императорът получавал информация от първа ръка за настроенятия на своите подопечни, което, от своя страна, му позволявало по-добре да управлява своята огромна империя [http://mychinesenow.com].

Освен „*нарави на княжествата*“, които в същността си представляват народна лирика, „*Шъдзин*“ включва още „*Малки оди*“ – „*Сяо'я*“; „*Велики Оди*“ – „*Да'я*“ и „*Химни*“ – „*Сун*“. В древния паметник на китайската летописна книжина се откриват термини като: „*чундзиу*“ (春酒 – chunjiu), който буквално означава „пролетно вино“, ферментиращо през зимата, за да бъде готово за консумация през пролетта; „*дунлао*“ (凍醪 – donglao) – мътно или още сурово вино, което било питателно и лесно за изработка; „*фандзи*“ (fanji) – слабо, сурово вино с утайка; „*лидзи*“ (lijì) – младо, слабо и мътно вино; „*андзи*“ (angji) – бяло сурово вино; „*тидзи*“ (tiji) – червено сурово вино. Също така се срещат и термини за алкохолни или винени напитки, направени с конкретна цел за определено събитие, като например: „*шъдзиу*“ (shijiu), което в буквален превод означава „делово вино“, а ако трябва да го обясним на съвременен език, този термин би означавал „вино за бизнес“. Към групата на алкохолните напитки можем да добавим различни целебни настойки и оризовата отвара. Съгласно правилата, свързани с честването на многобройните култови практики, съпроводени с извършване на жертвоприношения, се приготвят определени на вид и различни на брой вина. Например с церемониалните вина винаги били поднасяни допълнителни напитки, като билкови запарки и оризово вино. От първия сборник с песни, които са наброявали повече от 3000, научаваме и друг интересен факт. За приготвянето на всички тези разносъставни алкохолни напитки в двора на „*уана*“ е имало специални хора, т.нар. „*дзиужъни*“ (jiurengyi) „*employés aux vins*“. Обикновено с тази задача са били натоварени десет евнуси „*йен*“ (奄 – yan). На тяхно разположение е имало няколко десетки (може би 30) робини „*нюдзиу*“ (女酒 – nüjiu) „*femmes aux vins*“ и още няколко по-низши по ранг робини „*си*“ (奚 – xi). За подбора на алкохолните напитки при специални чествания и други светски поводи е имало други длъжностни лица „*дзиуджънйе-и*“ (jiuzhengye(yi)). Те трябвало да познават отлично съответния етикет, да умеят да разпознават вината и да знаят имената им, както и от какво са направени, и също така те трябвало да напътстват своите господари по време на изпълнението на сложните, продължителни церемонии [Кучер, С. 2012, с. 292–312].

Като обобщение можем да кажем, че виното и алкохолните напитки във всичките си разновидности са заемали важна част от бита и културата на древните китайци. Процесът на тяхното приготвяне е изисквал сериозни познания както практически, така и теоретически, дори правови, тъй като те са били главен елемент в сложната система от религиозно-ритуални практики, съпътстващи древните култове, от една страна, а от друга, част от светските и дворцовите пиршества.

В края на описания период *Шан–Ин* и *Джоу* в Китай е поставено началото на развитието на своеобразна „*винена култура*“ – „*дзиу уънхуа*“ (酒文化 – jiu wenhua). Това предполага както производството на разнообразни алкохолни напитки за различните празници, така и изработването на разнообразни прибори, съдове и домакински принадлежности, които придават завършеност на системата от ритуали и обреди, предназначени да гарантират благосъстоянието както на отделното семейство, така и на държавата. Бронзовите съдове за вино са били на високо технологично и художествено ниво, а текстовете, свързани с виното и неговата употреба, са неocenim извор на информация за историци, етнологи и езиковеди [Войтишек, Е., Кудинова, М., Шмакова, А. 2015, с. 137–149].

Под давлением на конфуцианството древните религиозни представи започват да се променят, като придобиват по-богато духовно съдържание и морална насоченост. Виното се превърнало в неразделна част от конфуцианското учение за важността на ритуалната култура във всекидневния бит на китаеца, а ритуалът – в теоретичен конструкт, който стои в основата на практиките, свързани с действителното изграждане на обкръжаващия социум и света [Власова, Т. 2017, с. 12–22]. Защото според конфуцианската представа човешкият ред не е изолиран от по-широкия космически ред. И тези, които управляват хората, трябва да се свържат както с управляващия принцип на вселената, така и помежду си, чрез правилно ритуално поведение [Шварц, Б. 2009, pass.].

Това ритуално поведение се проявява и при пиенето на вино. „Пътят на виното“ *дзиудао* (酒道 – *jiudao*) учи, че консумацията и използването на вино са необходими при почитане на предците и при грижата за възрастните хора. С вино домакините засвидетелстват своето уважение и приятелски чувства към гостенина, дошъл в дома им. Според конфуцианското учение спазването на етическите норми и правилното изпълнение на ритуала е най-правилният път към добродетелността.

В същото време даоизмът тълкува по друг начин значението на винопиенето в цялостната космологична рамка. Даосите са вярвали, че в състояние на опиянение човек притъпява своите чувства и неудовлетвореност от живота и намира за себе си хармонията, която съответства на неговата вътрешна природа. Така той изчиства своето съзнание от зловердни мисли, фалш и суета и достига пълно духовно просветление [Власова, Т. 2017, с. 12–22].

За разлика от древните ритуали на „опияняващо общуване“ с духовете на починалите предци през следващите исторически периоди винопиенето носи вече и естетическо наслаждение. В средите на знатните, изтънчените и изискани хора се оформя общество на т.нар. „културни мъже“ – *уънжън* (文人 – *wenren*). Това са специална категория непрофесионални литератори и художници от средите на чиновниците, които творят в свободното си време. В основата на китайските традиционни интелектуални развлечения стоят литературните игри. Смятало се, че употребата на чай и вино в умерени количества е въздействало вдъхновяващо на малките общества от интелектуалци „уънжън“ (文人 – *wenren*), които са създавали свои собствени елитарни места за отдых и развлечения, където ритуалното пиене на чай и вино създавали благоприятна творческа атмосфера за задълбочени размисли над живота на източния човек. Чрез оригиналната йероглифна писменост тези представи и съждения са ясно изразени в богати игрови традиции от литературно естество, които стоят в основата на т.нар. „винен“ или още „трапезен порядък“ – *дзиулин* (酒令 – *jiuling*) [Войтишек, Е., Борджигид, А., Карпова, Т., Измайлова, М. 2012 с. 163–173].

Още в първите векове на първото хилядолетие, в началото на третия месец от годината в близост до вода, водни паркове и градини се провеждали церемонии, свързани с почитането паметта на предците. Празникът носел наполовина светски и наполовина обреден характер и официално бил честван през целия период от времето на династия *Хан* до обединението на империята при династии *Суй* и *Тан*, или от началото на III в. до края на VI в. Първият „Павилион на пла-

ващата чаша“ принадлежи на императора от династия *Уей* (220–265 г.сл.н.е.) – *Мин–ди*. Император *Мин–ди* не желал да се смесва с простолюдието по време на честванията и заповядал в неговата градина да бъде построен каменен улей с вода за провеждането на пролетните очистителни обреди. С времето тези ритуали със сакрален характер се превръщат в изтънчени развлечения „при извитата вода“, или *цюшуйей лиушан* (曲水流觴 – qushui liushang), което в буквален превод означава „чаша, плаваща по извита вода“. Появяват се разкошни градини и паркове с малки езерца и криволичещи канали, където се провеждали поетически рецитали, съпроводжани с ритуално винопиене. Участниците в церемониите трябвало да съчинят поезия по зададена тема, импровизирайки на момента, докато чашата с вино плава по водата на извития воден канал. Този, който успее да съчини своя куплет към момента, когато чашата с вино мине покрай него, има право да отпие от нея. Светският вариант на тези поетически турнири без предварителна подготовка, съпроводени с ритуално пиене на вино, се превръща в образец за провеждането им за векове напред в Китай [Войтишек, Е., Кудинова, М., Шмакова, А. 2015, с. 137–149].

Обр. 1.

Основният източник, който запознава изследователите с подробности относно провеждането на подобни мероприятия, се явява сборникът „*Лантинши*“ (蘭亭詩 – lantingshi) „*Стихове от навилонна на орхидеята*“. Сборникът е съставен от прочутия калиграф *Уан Сиджъ* (王羲之 – Wang Xi Zhi), живял по времето на династия *Източна Дзин* (317–429), и освен стихове в него са поместени и пейзажни скици с пролетни сюжети. Подобно на оригиналния сюжетен план, по който се провеждат тези интелектуални пиршества на сетивата, *Уан Сиджъ* организира тържество в имението на свой приятел в близост до гр. Шаосин (про-

винция Дзъджян) в третия ден на третия месец от годината. Мястото се намира на остров в средата на местната рекичка и носи името „Павилион на орхидеята“, откъдето пък идва името на поетическия сборник. Интересна подробност за събитието ни съобщава, че на всеки един от участниците се полагали около 30 литра вино, което буди у повечето изследователи съмнение дали стиховете от сборника не са съчинени само и единствено от *Уан Сиджъ*, тъй като едва ли неговите гости са били в състояние да пресъздадат на момента своите чувства и естетически и философски размисли в лирика. Участниците са били предимно роднини на именития калиграф и на неговия домакин, а стиховете, които са написали, се явяват техни единствени образци. Това пък, от своя страна, ни говори за доброволния и частен характер на мероприятиято и факултативната особеност на поетическите занимания от това време [Алимов, И., Кравцова, М. 2014, с. 548–554]. На (обр. 1.) и (обр. 2.) е представена съвременна възстановка на *Празника на поезията и калиграфията* в „Павилиона на Орхидеята“ в град Шаосин (провинция Джъдзян) така, както това се е правило близо две хиляди години назад.

Освен със своята неповторимост и значимост като поетически сборник „*Стихове от Павилиона на орхидеята*“ е с изключителна калиграфска стойност дотолкова, доколкото се явява първообраз на изискания калиграфски стил „*синшу*“ (xingshu). Това го превръща в шедьовър на калиграфското⁸ и литературното творчество без аналог в Китай и в света⁹ [Войтишек Е., Борджигид, А. 2012, pass.].

Особено място в церемониите, провеждани „в третия ден от третия месец“, заемат т.нар. „*крилати чаши*“ – *юшан* (羽觞 – yushang), първообразите на които откриваме в древните съдове за пиршества *ър бей* (耳杯 – erbei) или „*чаши с ушички*“. Чашите *юшан* имат кръгла форма, в дълбочина са плитки с плоско дъно, а страничните *уши* са във форма на полумесеци. Някои от разновидностите на тези чаши са имали и прикрепени към тях крачета. Чашата много наподобявала крилата на птица и именно заради това била наречена „*крилата чаша*“ – *юшан*. Материалът, от който са били направени, е разнообразен: мед, злато, сребро, нефрит, лакирано дърво и керамика, като керамичните чаши се откриват най-вече при погребенията. На тях често има изобразена птица, което изследователите смятат за наследство от древните ритуални *купи с крила*. Произходът на *чашите с*

---

⁸ Творбите на *Уан Сиджъ* са били особено ценени. Хората са определяли стила му като „*палав дракон*“ – едновременно енергичен и изящно елегантен. Безспорно най-представителната му калиграфска творба е „*Предговор към стиховете, написани в Лантин* – „*Павилионът на орхидеите*“ [Йе Лан, Джу Лянджъ, 2017, с. 132–133].

⁹ За съжаление, никой не знае, къде се намира оригиналът днес. Сред най-разпространените версии за неговото местонахождение е тази, че сборникът се намира в гробницата на император *Тайдзун* (599–649) от *династия Тан*. Преданието гласи, че император *Тайдзун* не намерил в себе си сили да се раздели с ценния ръкопис на *Уан Сиджъ* и наредил да бъде погребан с него. Говорело се, че императорът е откраднал със сила сборника от даоисткия монах *Биенцай* (biancai). За съжаление, погребалната могила на император *Тайдзун* е била ограбена, а следите на оригиналния вариант на литературното произведение, са безвъзвратно изгубени. Това е само една от версиите, която е и най-разпространената. До наше време са достигнали единствено копия, направени от различни калиграфи [Войтишек, Е., Борджигид, А. 2012, pass.].

уши е свързан с обичая при отпиване, съдът да се държи с две ръце, традиция, която е заменена с по-късното правило чашата да се държи с една ръка [Войтишек, Е., Борджигид, А. 2012, pass.].

Ритуалното пиене на вино в чаши *юшан* е споменато в историко-философските и литературни паметници от древността – *Шъдзин* (Книга на песните VI–V в. пр. н. е.); *Лидзи* (Книга на ритуалите IV–I в. пр. н. е.); „*Чуски строфи*“ (II–I в. пр. н. е.) и в произведенията на *Цао Джъ* (192–232), както и в стиховете на *Ли Бай* (701–762) – най-известният поет в историята на китайската поезия, който се отдавал на охолства и странствания. Син от заможно семейство, *Ли Бай* определял себе си като: „*паднало божество*“ (落仙) и „*безумеца от Чу*“ (楚狂人). Негови са думите „животът е сън, защо да го затрудняваме, нека пием“. В стиховете му виното се явява като част от безизходността. Едно от най-известните му стихотворения е „*Самотен пия под луната*“ (月下独酌).

Обр. 2.

*„Сред цветята положен е чайникът с вино,
няма близка душа покрай мене, пия сам.
Вдигам чаша и каня светлата месечина –
с нея вече сме трима, аз и моята сянка.
Но луната не знае вкуса на искрящото вино,
А зад мене се влачи сянката като пияна...“*
[Лин Юган, 2015, с. 287–373].

Друг поет от по-късна епоха е *Оуян Сиу* (1007–1072). Неговото най-прочуто съчинение е „*Записки за беседката на опиянения старец*“ (醉翁亭记). Всички известни поети от този период са известни с фриволно, скандално и необичайно поведение, които в състояние на алкохолно опиянение и „*безумна мъдрост*“ пре-създават чудни образи и чувства в стихове. Отношението на останалите към тях

е било снизходително, поради факта, че в Китай поезията е поела функциите на религията – в смисъл, че и тя подобно на религията се възприема като средство за пречистване на човешката душа, на преливаща любов към природата и на изящно възприемане на живота. Чрез чувствителността си към природата поезията често е лекувала душевните рани, а чрез уроците си за радостта от простотата в живота тя е съхранявала в китайската цивилизация трезвостта на идеализма [Лин Ютан, 2015, с. 318–340].

Затова никак не е чудно, че именно сред прелестни градини с изкуствени езерца и водни канали и край разкошни павилиони са създадени едни от най-добрите образци на китайската поезия. Виното и радостта от срещата, виното и тъгата от самотата, виното и сливането с природата, както и мимолетността на човешкия живот, са онези вечни човешки теми, без които е невъзможно да бъде описано лиричното наследство от епохите *Тан* и *Сун*.

Може би тук е мястото да вметнем, че по времето на *династии Тан* (618–907) и *Сун* (960–1279), когато възходът на китайската култура достига своя най-възвишен и естетически връх, се появява тенденцията за завръщане към сакралните корени на същата тази култура. Много поети, калиграфи и художници започват да преосмислят своите схващания по актуални, естетически и философски въпроси в това число и по въпроса за развлеченията с вино. Това вино вече не е вино, което весели, и е в основата на философски размисли и безсъдържателни приказки, а вино, което позволява още веднъж да се преживее това състояние, което са изпитвали предците в момента на общение с духовете. Това е доказателство, че фундаментът на цялата китайска култура стъпва върху нейната изключителна древност. Дори състоянието на алкохолното опиянение се осмисля като съприкосновение с духовете на предците [Маслов, А. 2005, с. 283–293].

Интересът към поетическите съвместни занимания „край извитата вода“ продължава и през следващите векове. Владетели – покровители на науката и изкуството – създавали свои обкръжения от учени, поети и калиграфи и се отдавали на изискани забави. По подобие на „*Павилионът на орхидеята*“, където през 353 г. било проведено първото пиршество с поетически рецитации и ритуално винопиене, владетелите – меценати възстановявали стари и строяли нови елегантни постройки за почивка и разговори. „*Павилионите с плаващите по водата чаши*“ служили не само за забавления, но и за очистителни церемонии и ритуали за прогонването на злите сили. Те представлявали дървени беседки с островърхи покриви с камбановидна форма, които защитавали не само от дъжд и вятър, но и от злонамерени влияния. Числото на колоните, които поддържали покривната конструкция, оформяло и формата на беседката. Тя можела да бъде четири, шест или осмоъгълна. Съответният брой колони имал символно значение с благопожелателен характер. Свързана с нумерологията е и сентенцията, че „Добрите неща винаги идват по двойки, числото четири носи мир, осем – спокойствие и благополучие, а шест – пълно щастие“. Неразделна част от архитектурния ансамбъл е и извитият и плитък воден канал, издълбан в мраморния под (Обр. 3.) и (Обр. 4.). Ако в близост няма естествен водоизточник, то водата се е докарвала от най-близките кладенец или езерце, чрез изкуствени каскади и каменни канали [Войтишек, Е., Кудинова, М., Комиссаров, С. 2015, с. 247–253].

Обр. 3.

„Павилион Сишантин“ (禊赏亭 – xishangting)
в императорския дворецов комплекс Гугун в Пекин

Днес в Пекин са останали няколко места, където могат да се видят павилиони и беседки с извити каменни водни канали. Един от най-достъпните и посещавани се намира в императорския дворецов комплекс Гугун (故宫 – gugong) в центъра на Пекин. Там се намира неголяма градина в непосредствена близост до стените на двореца, известна като градината на император Циенлун – Циенлун хуаюен (乾隆花园 – hua yuan) или още градината в двореца на спокойствието и дълголетието Ниншоугун хуаюен (宁寿宫花园 – ningshougong hua yuan). Там сред зелената и до живописни базалтови скали са разположени около 20 на брой различни постройки – павилиони, беседки и кули. Един от тези павилиони е т.нар. „Павилион Сишантин“ (禊赏亭 – xishangting) – „Павилионът на свещените дарове от вино“ (Обр. 3.) или още „Павилион Лиубейтин“ (流杯亭 – liubeiting) – „Павилион на плаващата чаша“. Извитият каменен воден улей е вдълбан в пода на покрита беседка, където император Циенлун заедно със своите приближени са съчинявали стихове, любувайки се на плаващите по водата винени чаши. Също така Павилионът Цинциутин (沁秋亭 – qingqiuting) – Есенният павилион в парка Гунуанфу (恭王府 – gongwangfu) в Пекин (обр. 4.); Павилион Игантин (猗玗亭 – yiganting) – Нефритеният павилион в храма Танджъсър [潭柘寺 tanzhesi] и др. [Войтишек, Е., Кудинова, М., Шмакова, А. 2015, с. 137–149].

През VI в. заедно с разпространението на будизма на историческата авансцена в страните от Източна Азия излиза чаената напитка, която бързо придобива популярност сред населението и влиза в сериозна надпревара с пиенето на вино. Виното, като чувствено питие, което води до плътски наслади и чайат – духовна и нравствена напитка, стават двата най-важни източника на вдъхновение в художественото и литературно творчество. Самата творба е написана под формата на разговор между чая и виното и представлява кратък и остроумен текст за ролята, функциите и предимствата на всяка една от напитките.

Обр. 4.
*„Павилион Цинциутин“ (沁秋亭 – qingqiuting)
в парк Гунуанфу в Пекин*

В художественната беседа „Ча Дзиу Лун“ (茶酒論 – cha jiu long) („Спор (Диалог между) на чая с виното“) е включен и трети участник – водата, която хармонизира спорещите страни. Въпреки че в спора е постигнато относително равновесие, виното всъщност е загубило от чая поради факта, че в будизма виното е сред забранените напитки, тъй като се свързва с девиантно поведение и поквара. Тоест поведение, което излиза извън рамките на действащите социални норми в дадено общество. Затова и думата „вино“ не се споменава в будистките молитвени служби. Внимателният прочит на древния ръкопис ни дава възможност за размисъл над различията и сходствата на двете напитки, които се явяват два от важните исторически и етнологични маркери на цялата ни позната цивилизация, също така е и продължение на старинния спор между двата именити съперници [Войтишек, Е. 2014, pass.].

Говорейки за различията, можем да определим характера на чая като летаргичен. Чаят обича уединението и тишината. Чаепитието е съпроводено от съзерцателно настроение и усещане за вътрешно спокойствие и релакс. Природата на чая е съизмерима с фина поезия, която възпитава в духовност, яснота и дисциплина на ума, самообладание и въздържание и се асоциира с верен приятел и надежден партньор. Обратно на всичко това, виното напомня за краткостта на човешкия живот и за земната кръв. То е съпроводено с веселие, шумна компания, активност, възбуда и дори агресия. Отъждествява се с хиперболата, буфонадата и присъщите за нея груба ирония, пародия и сатирична импровизация, както и с фарса. Виното се асоциира с плътските удоволствия и пламенната страст, с нарушаване на табута и живот, извън моралните и духовни ценности. Неговата употреба води до съзна-

телно отхвърляне на действителността и загуба на адекватност, затова на него се гледа като на непредсказуем и коварен спътник. В неговата компания може и да забравиш за реалността за няколко дни, но връщането в действителността е неизбежно и понякога доста мъчително.

Безспорно и виното, и чайт са ключът към творчески подем, безпределна фантазия и невероятни асоциации и са вдъхновение за художници, поети, музиканти и актьори. Всички те са единомисленици в мнението си, че без тези напитки животът би бил скучен и безсмислен. И за финал на този пространен анализ нека завършим с думите на автора на трактата – Уанфу, които имат долу-горе следния смисъл: „*Когато избата процъфтява, чайната не опустява*“, затова нека се радваме на всеки един момент от живота, държейки с една ръка бокал с вино, а с другата чаша с ароматен чай [Войтишек, Е. 2014, pass.].

Победител или не, винопиенето съпровожда интелектуалните срещи на поетическото въображение и калиграфското изкуство около извитите водни жлеbove близо две хиляди години. Религиозно-обредното съдържание на тези срещи, което изпълва със смисъл сезонните и семейни празници в древността, с времето отстъпва място на творческия и литературен гений, който мисли в конкретните образи на емоционалността и се усъвършенства в образно пресъздаване на живота чрез поетичното творчество. Емоционалните съпреживявания и прозрения, доброто настроение и веселото безгрижие, не са единствено плод на опиянение от природата, те задължително били обилно поляти и с вино.

Бележка

Установяването на български стандарт за изписване на pinyin – Пинин (拼音 – буквален превод „свързване на звуци“), транскрипция на китайски език на основата на латинската азбука, е трудна задача, която изисква усилията на всички български китаисти. Българската система за транскрибиране на китайските имена се базира на приетата в КНР система за транскрипция Пинин и има доста общо с руската система Паладий. Представлява кирилизация на китайските имена и транскрибирането им съобразно фонетиката на българския език. Нейната основна цел е да предаде звуковете възможно най-близко до произношението в съвременния китайски литературен език, в чиято основа лежи пекинският диалект. В статията съм използвала сравнителната таблица Пинин – Българска транскрипция – Паладий (руска транскрипция) [<http://china.edax.org/?p=326>], предоставена от Алексей Скобликов, като българската транскрипция е редактирана от Яна Шишкова.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Публикации

Алимов, И., Кравцова, М. 2014 – Игор А. Алимов, Марина Е. Кравцова. История китайской классической литературы с древности и до XIII в.: поэзия, проза в 2 ч., Т. 1, Санкт-Петербург: Петербургское Востоковедение, 2014. [Igor A. Alimov, Marina E. Kravcova. Istoriya kitajskoj klasicheskoj literature s drevnosti i do XIII v.: poeziya, proza v 2 ch., T. 1, Sankt-Peterburg: Peterburgskoe Vostokovedenie, 2014.]

Власова, Т. А. 2017 – Татьяна А. Власова. Трансформация традиций „культурного винопития“ в современном китайском обществе. Санкт-Петербург: Политехн.

университета, 2017. [Tatyna A. Vlasova. Transformaciya tradicii "kulturnogo vinopitiya" v sovremennom kitaiskom obshtestve. Sankt-Peterburg: Politehn. universiteta, 2017.]

Жерне, Ж. 2004 – Жак Жерне. Китайската цивилизация. София: Кама, 2004. [Zhak Zherne. Kitaiskata tsivilizatsia. Sofia: Кама, 2004.]

Йе Лан, Джу Лянджъ, 2017 – Йе Лан, Джу Лянджъ. Среци с китайската култура. София: Изток–Запад, 2017. [Ye Lan, Dzhu Lyandzha. Sreshti s kitayskata kultura. Sofia: Iztok–Zapad, 2017.]

Киндер, Х., Хилгеман, В. 1999 – Херман Киндер, Вернер Хилгеман. Атлас „Световна история“. Т. 1 (от древността до Френската революция). Пловдив: Летера, 1999. [Herman Kinder, Verner Hilgeman. Atlas "Svetovna istoria". Т. 1 (ot drevnostta do Frenskata revolyutsia). Plovdiv: Letera, 1999.]

Кучер, С. 2012 – Станислав Роберт Кучер. История, култура и право древнего Китая: собрание трудов – С. Кучер. Москва: Наталис, 2012. [Stanislav Robert Kucher. Istorija, kultura i pravo drevnogo Kitaya: sobranie trudov – S. Kucher. Moskva: Natalis, 2012.]

Лин Ютан, 2015 – Лин Ютан. Бит и душевност на моя народ. София: Изток–Запад, 2015. [Lin Yutan. Bit i dushevnost na moja narod. Sofia: Iztok–Zapad, 2015.]

Малявин, В. 2008 – Владимир Малявин. Повседневная жизнь Китая в эпоху Мин. Москва: Молодая гвардия, 2008. [Vladimir Malyavin. Povsednevnaia zhizn Kitaya v epohu Min. Moskva: Molodaia gvardiia, 2008.]

Маслов, А. 2005 – Алексей Маслов. Китай: колокольца в пыли странствия мага и интеллектуала. Москва: Алетея, 2005. [Aleksei Maslov. Kitai: kolokolca v pili stranstviia maga i intelektualaa. Moskva: Aleteia, 2005.]

Маслов, А. 2006 – Алексей Маслов. Китай: укрощение драконов. Духовные поиски и сакральный экстаз. Москва: Алетея, 2006. [Aleksey Maslov. Kitai: ukroshteniia drakonov. Duhovnie poiski i sakralnii ekstaz. Moskva: Aleteia, 2006.]

Jiantang, H. 2011 – Han Jiantang. Chinese Characters, China Intercontinental Press. Beijing, Han Jiantang. Chinese Characters, Publisher: China Intercontinental Press, Beijing, 2011, 29–30.

Интернет базирани източници

Войтишек, Е. 2014 – Елена Э. Войтишек. Спор чая и вина. 2014. <https://www.academia.edu/19546684/The_Dispute_of_Tea_and_Wine> (достъпен: октомври 2019). [Elena E. Voitishkek. Spor chaya i vina. 2014. <https://www.academia.edu/19546684/The_Dispute_of_Tea_and_Wine> (dostapen: oktomvri 2019).]

Войтишек, Е., Борджигид, А. 2012 – Елена Э. Войтишек, Алтангарг Борджигид. Плывущая по изогнутой воды чарка. 2012. <https://www.academia.edu/34846824/Плывущая_по_изогнутой_воде_чарка> (достъпен: септември 2019). [Elena E. Voitishkek, Altangarag Bordzhigid. Plyvushtaya po izognutoi vody chara. 2012. <https://www.academia.edu/34846824/Плывущая_по_изогнутой_воде_чарка> (dostapen: septemvri 2019).]

Войтишек, Е., Борджигид, А., Карпова, Т., Измайлова, М. 2012 – Елена Э. Войтишек, Алтангарг Борджигид, Татьяна К. Карпова, Мария В. Измайлова. Традиционный праздник каллиграфии в Павильоне Орхидей и судьбы современных китайских интеллектуалов. – В: Вестн. Новосиб. гос. ун-та. Серия: История, филология. 2012. Т. 11, вып. 10: Востоковедение, 163–173. <<http://vestnik.nsu.ru/historyphilology/files/b6f065e302379d4d915223838218ac5c.pdf>> (достъпен: септември 2019). [Elena E. Voitishkek, Altangarag Bordzhigid, Tatyana K. Karpova, Maria V. Izmailova. Tradicionnai

prazdnik kaligrafii v Pavilione Orhidei i sudbi sovremennih kitayskih intelektualov. – V: Vestn. Novosib. gos. un-ta. Seriya Istoriya, filologiya. 2012. T. 11, vip. 10: Vostokovedenie, 163–173. <<http://vestnik.nsu.ru/historyphilology/files/b6f065e302379d4d915223838218ac5c.pdf>> (dostapen: septemvri 2019).]

Войтишек, Е., Кудинова, М., Комиссаров, С. 2015 – Елена Э. Войтишек, Мария А. Кудинова, Сергей А. Комиссаров. „Павильоны плывущих чарок“ в храмах и парках Пекина. – В: Общество и государство в Китае Т. XLV, ч. 2, 2015, 247–253. <https://china.ivran.ru/f/Vojtishek_E.E.,_Kudinova_M.A.,_Komissarov_S.A._%60%60Pavilyony_plyvuchshih_charok%60%60_v_hramah_i_parkah_Pekina.pdf> (достъпен: септември 2019). [Elena E. Voitishkek, Maria A. Kudinova, Sergei A. Komissarov. “Pavilione plavashtih cherok” v hramah i parkah Pekina. – V: Obshtestvo i gosudarstvo v Kitae T. XLV, ch. 2, 2015, 247–253. <https://china.ivran.ru/f/Vojtishek_E.E.,_Kudinova_M.A.,_Komissarov_S.A._%60%60Pavilyony_plyvuchshih_charok%60%60_v_hramah_i_parkah_Pekina.pdf> (dostapen: septemvri 2019).]

Войтишек, Е., Кудинова, М., Шмакова, А. 2015 – Елена Э. Войтишек, Мария А. Кудинова, Анна С. Шмакова. Ритуальное винопитие в культуре народов Восточной Азии: встречи у „изогнутой воды“. – В: Vestn. Novosib. gos. un-ta. Seriya: Istoriya, filologiya. 2015. T. 14, vyp. 10: Vostokovedenie, 137–149. <<http://vestnik.nsu.ru/historyphilology/files/bdb0c96a21ebdd0fe00b0291febdabb3.pdf>> (достъпен: септември 2019). [Elena E. Voitishkek, Maria A. Kudinova, Anna S. Shmakova. Ritualnoe vinopitie v culture narodov Vostochnoi Azii: vstrechi u izgnutii vodii”. – V: Vestn. Novosib. gos. un-ta. Seriya: Istoriya, filologia. 2015. T. 14, vip. 10: Vostokovedenie. 137–149. <<http://vestnik.nsu.ru/historyphilology/files/bdb0c96a21ebdd0fe00b0291febdabb3.pdf>> (dostapen: septemvri 2019).]

Карауланов, Е. 2016 – Евгений Карауланов. Старинна китайска литература. – Танска поезия. 2016. <<https://kitaiska-literatura.com/>> (достъпен: септември 2019). [Evgenii Karaulanov. Starinna kitaiska literature – Tanska poeziya. 2016. <<https://kitaiska-literatura.com/>> (dostapen: septemvri 2019).]

Кон Сянлин, 2010 – Кон Сянлин. Управление чрез добродетели, ритуали и закон. 2010, (41–2614). <<http://newspaper.kultura.bg/bg/article/view/17701>> (достъпен: септември 2019). [Kon Syanlin. Upravlenie chrez dobrodeteli, rituali i zakon. 2010 (41–2614). <<http://newspaper.kultura.bg/bg/article/view/17701>> (dostapen: septemvri 2019).]

Марева, Т. 2016 – Таня Марева (съст.). Известия на РИМ – Смолян, Т. 2, 2016, 1–26. <https://www.museumsmolyan.eu/library/Studia_Mareva.pdf> (достъпен: октомври 2019). [Tanya Mareva (sast.). Izvestia na RIM – Smolyan T. 2, 2016, 1–26. <https://www.museumsmolyan.eu/library/Studia_Mareva.pdf> (dostapen: oktombri 2019).]

Николова, Д. 2011 – Дияна Николова. Сьмпозионът в старогръцката лирика. 2011. <https://liternet.bg/publish23/d_nikolova/siumposionyt.htm> (достъпен: октомври 2019). [Diyana Nikolova. Syumposionat v starogratskata lirika, 2011. <https://liternet.bg/publish23/d_nikolova/siumposionyt.htm> (dostapen: oktombri 2019).]

Хо, О. 2014 – Олга А. Хо. Некоторые аспекты культуры, 酒 вина в Китае. 2014. <<https://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-aspekty-kultury-vina-v-kitae>> (достъпен: юли 2019). [Olga A. Ho. Nekotorie aspekti kultura, 酒 vina v Kitae. <<https://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-aspekty-kultury-vina-v-kitae>> (dostapen: iuli 2019).]

Шварц, Б. 2009 – Бенджамин И. Шварц. Трансценденталното в древен Китай. 2009. <<https://liternet.bg/publish24/b-shvarc/trndscendentalnoto.htm>> (достъпен: октом-

ври 2019). [Bendzhamin I. Shvarts. Transtsendentalното v dreven Kitay. 2009. <<https://litenet.bg/publish24/b-shvarc/trndscendentalnoto.htm>> (достъпен: октомври 2019).]

Янакиев, К. 2015 – Калин Янакиев. Какво е и какво не е елит. <<https://kultura.bg/web/>> (достъпен: септември 2019). [Kalin Yanakiev. Kakvo e i kakvo ne e elit. <<https://kultura.bg/web/>> (достъпен: септември 2019).]